

Ionty – Na, K, Cl, Mg, Ca, P, Fe, mikronutrienty, Pb

Ing. Martina Podborská, Ph.D.

OKB FN Brno

Zpracováno pomocí přednášek RNDr. Miroslavy Beňovské, Ph.D.

Školní rok 2015/2016

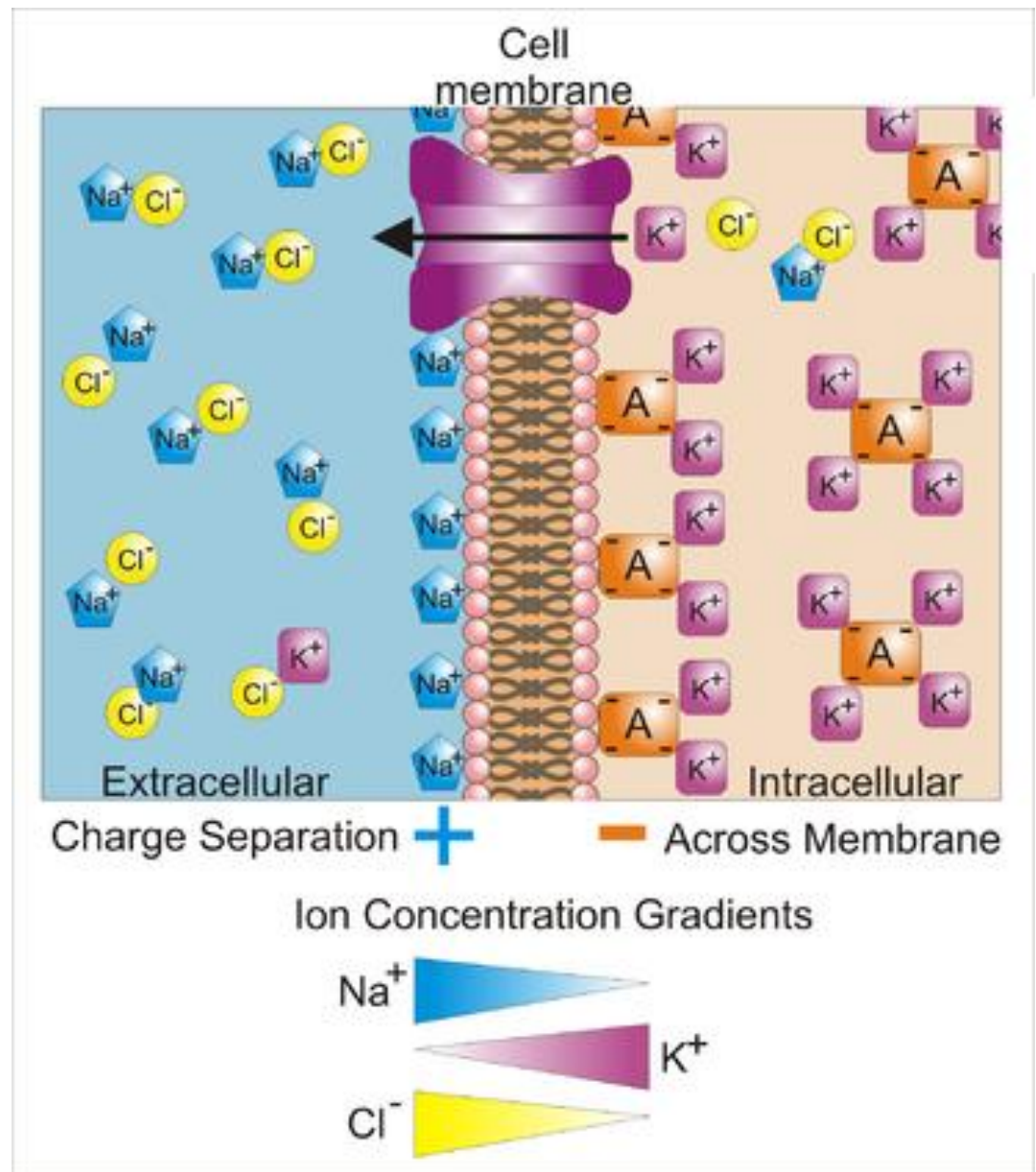
Vnitřní prostředí

- ✓ voda
- ✓ ionty
- ✓ osmolalita

☐ hlavní fce iontů:

- ✓ součást tělesných tekutin, které jsou rozděleny na:
  - **Intracelulární (nitrobuněčná):**
40% tělesné hmotnosti
  - **Extracelulární (mimobuněčná):**
20% tělesné hmotnosti a dělí se na:
    - **Intravazální** = krevní plazma
    - **Intersticiální** = mezibuněčná tekutina

- ☐ **rozdíly v koncentracích iontů vně a uvnitř buňky způsobí, že vnitřní povrch membrány nese záporný náboj, vnější povrch pak náboj kladný + vznik membránového potenciálu**

Převzato z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Membr%C3%A1nov%C3%BD_potenci%C3%A1l

Vnitřní prostředí – koncentrace iontů v tělesných tekutinách

Analyt	Plazma [mmol/l]	Intersticiální tekutina [mmol/l]	Intracelulární tekutina [mmol/l]
Na ⁺	140	142	10
K ⁺	4	4	155
Ca ²⁺	2,5	1,3	< 0,001
Mg ²⁺	1	0,7	15
Cl ⁻	102	113	8
HCO ₃ ⁻	24	28	10
Fosfáty	1	1	65
Sulfáty	0,5	0,5	10
Organické kyseliny	4	5	2

Sodík - Natrium (Na^+)

□ hlavní fce:

- ✓ udržování normální distribuce vody, osmolality
- ✓ udržování osmotického tlaku plazmy
- ✓ udržování acidobazické rovnováhy
- ✓ reprezentuje 90 % všech kationtů v plazmě

□ referenční rozmezí:

✓ S, P – Na^+ : 135 – 145 mmol/l

✓ U – Na^+ : dospělí 120 – 240 mmol/24h

děti do 1 roku 10 – 30 mmol/24h

□ celková zásoba Na^+ v těle: 3 700 – 4 000 mmol

□ ztráty močí: 120 – 240 mmol/den

Sodík - Natrium (Na^+)

□ regulace koncentrace Na^+ v krvi:

- ✓ **aldosteron:** hormon kůry nadlečin, zvyšuje zpětnou reabsorpci Na^+ (a vody) v ledvinách, zvyšuje vylučování K^+
- ✓ **renin-angiotensin:** hormony, které regulují uvolnění aldosteronu; podnětem pro jejich tvorbu je pokles průtoku krve ledvinami
- ✓ **antidiuretický hormon (ADH):** zvyšuje vstřebávání vody v ledvinách, podnětem pro jeho tvorbu je zvýšení osmolality (nejčastěji zvýšením koncentrace Na^+)
- ✓ **natriuretické peptidy (ANP, BNP):** jsou secernovány v srdci, zvyšují vylučování vody a Na^+ v ledvinách

Sodík - Natrium (Na^+)

□ klinické využití:

- ✓ **hyponatrémie (snížená koncentrace Na^+ v krvi):**
nadměrná sekrece ADH, nevhodným hrazením ztrát tekutin infuzemi glukózy, srdeční selhávání, hypoproteinémie, předávkování diuretik
- ✓ **hypernatrémie (zvýšená koncentrace Na^+ v krvi):**
nedostatečný příjem vody, zvýšené ztráty vody (průjmy, dehydratace), zvýšený přívod Na^+ v parentální výživě

Draslík - Kalium (K^+)

□ hlavní fce:

- ✓ úloha v procesu přenosu nervosvalového signálu
- ✓ regulace buněčného metabolismu
- ✓ regulace sekrece některých hormonů (inzulín, glukagon, aldosteron, katecholaminy)
- ✓ hlavní intracelulární kationt (konc. v erythrocytech je 23x vyšší než v plazmě; vysoká koncentrace uvnitř buněk je zajištěna pomalou difuzí přes buněčnou membránu ven)
- ✓ ATPasová pumpa transportuje K^+ a Na^+ do buněk proti koncentračnímu gradientu
- ✓ interference: hemolýza zvyšuje hodnoty draslíku

□ referenční rozmezí:

- ✓ **S, P – K^+ : 3,8 – 5,1 mmol/l**
- ✓ **U – K^+ : dospělí 45 – 90 mmol/24h**
děti do 1 roku 15 – 40 mmol/24h

□ **celková zásoba K^+ v těle:** 3 000 – 4 000 mmol

□ **ztráty močí:** 40 – 90 mmol/den

Draslík - Kalium (K^+)

- ❑ koncentrace K^+ v krvi je regulována **aldosteronem**
- ❑ závisí také na hodnotě pH krve:
  - ✓ **při poklesu pH (acidóza):** K^+ se uvolňuje z fosfátového pufru a přechází z buněk do extracelulárního prostoru => ↑ konc. K^+ v krvi
  - ✓ **při vzestupu pH (alkalóza):** K^+ se v buňkách váže na fosfátový pufr, přechází z extracelulární tekutiny do buněk => ↓ konc. K^+ v krvi
- ❑ **klinické využití:**
  - ✓ **hypokalémie:** snížená hladina K^+ ; příčinou je přesun K^+ do buněk (alkalóza, infuze glukózy s inzulinem, zvýšené ztráty K^+ ledvinami)
  - ✓ **hyperkalémie:** zvýšená hladina K^+ ; příčinou je přesun K^+ z buněk do krve (acidóza, katabolismus, hemolýza), neschopnost vyloučit K^+ ledvinami (renální selhání)

Draslík - Kalium (K^+)

□ klinické důsledky hypo a hyperkalémie:

- ✓ větší změny koncentrace K^+ v krvi mohou mít vážné důsledky, protože ovlivňují nervosvalovou dráždivost
- ✓ velmi nízké konc. K^+ vedou ke svalovým křečím, poruchám srdečního rytmu, zástavě činnosti střev (ileus), svalové slabosti a poruchám až k zástavě dechu
- ✓ konc $K^+ > 6,5$ mmol/l mohou nastat poruchy srdečního rytmu a při hodnotách 9 mmol/l dochází k zástavě srdeční činnosti
- ✓ pseudohyperkalémie: ↑ konc. K^+ stanovená „ve zkumavce“, pacient má však konc. K^+ normální => je to způsobeno únikem K^+ z krevních elementů do séra nebo plazmy, v odběrové zkumavce při hemolýze nebo při dlouhé době od odběru krve do oddělení séra (plazmy) od krevních elementů

Chloridy (Cl⁻)

□ hlavní fce:

- ✓ společně s hydrogenuhličitany (HCO₃⁻) jsou hlavním aniontem v extracelulární tekutině
- ✓ udržují osmolalitu
- ✓ mají rozhodující vliv na acidobazickou rovnováhu

□ referenční rozmezí:

- ✓ S, P – Cl⁻: 97 – 105 mmol/l
- ✓ U – Cl⁻: dospělí 120 – 240 mmol/24h
děti do 1 roku 3 – 10 mmol/24h
- ✓ pot – Cl⁻: 10 – 30 mmol/l

□ celková zásoba Cl⁻ v těle: 2 400 mmol

□ ztráty močí: 120 – 240 mmol/den

Chloridy (Cl⁻)

- **klinické využití:**
- výchylnka v konc. Cl⁻ vede většinou ke změně v konc. hydrogenuhličitanů tak, aby součet Cl⁻ a HCO₃⁻ iontů zůstal konstantní :
  - ✓ **zvýšení konc. Cl⁻ :** ↓ konc. HCO₃⁻ v krvi => metabolická acidóza
  - ✓ **pokles konc. Cl⁻:** ↑ konc. HCO₃⁻ v krvi => metabolická alkalóza
- ✓ **hypochlorémie:** ztráta Cl⁻ zvracením, podáváním diuretik
- ✓ **hyperchlorémie:** zvýšený příjem anebo omezené vylučování Cl⁻ ledvinami

Vápník - Kalcium (Ca^{2+})

□ hlavní fce:

- ✓ má zásadní význam pro vedení nervového vzruchu, nervosvalovou dráždivost, sílu svalového stahu
- ✓ vylučování řady hormonů
- ✓ krevní srážlivost
- ✓ tvorbu kostní hmoty
- ✓ laktaci

□ referenční rozmezí:

- ✓ S, P – Ca^{2+} celkové: 2,25 – 2,75 mmol/l
- ✓ Ionizované Ca^{2+} : 1,15 – 1,32 mmol/l

□ celková zásoba Ca^{2+} v těle: 30 000 mmol (1,2 kg)

- ✓ z toho 99 % v kostní hmotě ve formě hydroxyapatitu, pouze 1% je k dispozici jako volně Ca^{2+} směnitelné

□ ztráty močí: 0,9 – 5,5 mmol/den

Vápník - Kalcium (Ca^{2+})

□ klinické využití:

- ✓ hypokalcémie: může být způsobena nedostatkem vit. D, hypoparathyreozou, nedostatečným příjmem Ca v potravě, hypoproteinémií
- ✓ hyperkalcémie: přesun Ca^{2+} z kostí do krve (hyperparathyreóza, rozpad kostní hmoty)

□ klinické důsledky hypo a hyperkalcémie:

- ✓ velmi nízké konc. ionizovaného Ca^{2+} svalovými křečemi
- ✓ vysoké konc. Ca^{2+} se projevují únavou, svalovou slabostí, při těžké hyperkalcémii hrozí i zástava srdce

Hořčík - Magnesium (Mg^{2+})

□ hlavní fce:

- ✓ ovlivňuje nervosvalovou dráždivost (stabilizuje buněčné membrány)
- ✓ má klíčovou úlohu jako kofaktor mnoha enzymů vč. těch, které zajišťují energetický metabolismus (cukrů, tuků, bílkovin, NK)
- ✓ je nezbytný pro syntézu bílkovin, pro tvorbu kostní hmoty, v procesu srážlivosti
- ✓ v moči brání tvorbě konkrementů

□ referenční rozmezí:

- ✓ **S, P – Mg^{2+} : 0,8 – 1,1 mmol/l**
- ✓ **U – Mg^{2+} : 1,7 – 8,2 mmol/24h**
- ✓ **Ionizovaný Mg^{2+} : 0,4 – 0,65 mmol/l (krev)**

□ celková zásoba Mg^{2+} v těle: 1 000 mmol (24 g)

- ✓ z toho v kostech asi 65 % a ve svalech asi 20 %; jen 2 % v extracelulární a intracelulární tekutině
- ✓ v krvi je 55% je „volný“ – ionizovaný Mg^{2+} ; 30 % je vázáno na bílkoviny (albumin), 15% se vyskytuje ve formě komplexních sloučenin (citrát, fosfát, atd.)

□ ztráty močí: 1,7 – 8,2 mmol/den

Hořčík – Magnezium (Mg^{2+})

- **klinické využití:**
  - ✓ **hypomagnezémie:** může být způsobena alkalózou, zvýšenou ztrátou Mg^{2+} ledvinami, nedostatečný příjem
  - ✓ **hypermagnezémie:** příčinou může být selhání ledvin, acidóza

- **klinické důsledky hypo a hypermagnezémie:**
  - ✓ **velmi nízké konc. Mg^{2+}** vedou k tetanii a ke svalovým křečím, poruchám srdečního rytmu
  - ✓ **vysoké konc. Mg^{2+}** vedou ke svalovým slabostem, ke zvracení, k poruchám srdečního rytmu

Jaké jsou doporučené metody?

Analyt	Doporučené rutinní metody	Referenční metoda	Certifikovaný referenční materiál
Na⁺, K⁺, Cl⁻	<ul style="list-style-type: none"> • ISE moduly (přímá a nepřímá potenciometrie) • FAES (s Li nebo Cs vnitřní standard) 	<ul style="list-style-type: none"> • ID-MS • FAES • IC (navržená) 	<ul style="list-style-type: none"> • SRM 909b NIST • SRM 956a • NIST/SRM 912a USA
Ca²⁺	<ul style="list-style-type: none"> • spektrofotometrické metody • FAAS • FAES • ISE metoda bez ředění 	<ul style="list-style-type: none"> • ID-MS • FAAS • IC (navržená) 	<ul style="list-style-type: none"> • SRM 909b NIST • SRM 956a • NIST/SRM 915a USA (pouze sérum) • BCR/CRM 303, 304 (pouze sérum) • SRM 956b (pouze plná krev)
Mg²⁺	<ul style="list-style-type: none"> • spektrofotometrické metody • FAAS 	<ul style="list-style-type: none"> • FAAS • IC (navržená) 	<ul style="list-style-type: none"> • SRM 909b NIST • SRM 956a • BCR/CRM 303, 304 (pouze sérum) • NIST/SRM 929 USA (pouze sérum)

Natrium, Kalium, Chloridy (S,P,U) – metody stanovení

---

1. Doporučená rutinní metoda – ISE modul:

- jedná se o nepřímou potenciometrii s ředěním
- používá průtočné iontově selektivní elektrody (ISE) pro Na, K, Cl a referenční argentchloridovou elektrodu
- společné stanovení
- měří se rozdíl potenciálu mezi IS elektrodou a referenční elektrodou
- IS elektroda měří aktivitu, přepočet na koncentraci pomocí aktivitního koeficientu
- stanovení: nepřímá nebo přímá potenciometrie
- u naředěných vzorků se po dosažení rovnovážného stavu měří elektromotorická síla
- míchání je zajištěno pomocí ultrazvuku
- výkon ISE modulu (2 měřící jednotky) je až 1 800 testů/h

Natrium, Kalium, Chloridy (S,P,U) – metody stanovení

□ nepřímá potenciometrie:

- ✓ historicky starší je metoda nepřímá
- ✓ u této metody se analyzuje vzorek značně naředěný (např. 30x) diluentem o vysoké iontové síle
- ✓ generovaný elektrický potenciál je porovnáván a potenciálem standardních roztoků, čímž je zabráněno výkyvům vlivem teploty nebo elektrické nestabilitě
- ✓ koncentrace iontů se počítá podle Nerstovy rovnice
- ✓ výsledky odpovídají měření plamenovou emisní spektrofotometrií
- ✓ chyba způsobená přítomností proteinů a lipidů v plazmě (7%)
- ✓ naměřené hodnoty se počítají na celkový objem plazmy
- ✓ např. koncentrace 145 mmol Na⁺/l bude ve vodné fázi (počítáme-li 93% vodné fáze) ve skutečnosti 156 mmol Na⁺/l
- ✓ negativní chyba známa po řadu let

Natrium, Kalium, Chloridy (S,P,U) – metody stanovení

□ nepřímá potenciometrie:

- ✓ u vzorků moče se koncentrace Na^+ , K^+ , Cl^- stanovují vždy po naředění diluentem s vyšší iontovou silou

□ přímá potenciometrie:

- ✓ objevila se s miniaturizací elektrod
- ✓ měří se neředěný vzorek
- ✓ neprosadila se

Natrium, Kalium, Chloridy (S,P,U) – metody stanovení

ISE elektrody:

- ✓ jednotlivé ISE elektrody
- ✓ elektrody integrované do jednoho modulu - tzv. „integrovaná chipová technologie“
- ✓ většina elektrod je na bázi tenkovrstvé ionoforové technologie (ionofory = látky, které umožňují transport iontů přes membránu)
- ✓ makrocyclické ionofory - molekuly s dutinami, ve kterých jsou pevně vázány ionty př. „crown etery“

Natrium (S,P,U) – metody stanovení

---

1. Doporučené rutinní metody:

1.1 Metoda ISE bez ředění

1.2. Metoda ISE s ředěním

1.3 Plamenová emisní fotometrie (FAES s Li n. Cs):

- excitované atomy Na^+ emitují spektrum s ostrou čarou při 768 nm
- tato metoda společně s K^+ byla v laboratořích velmi běžná, ale nyní se již rutinně nepoužívá

1.4 Spektrofotometrická metoda - enzymatická:

- je založena na aktivaci enzymu β -galaktosidázy ionty Na^+ a na hydrolýze chromogenního substrátu 2-nitro- β -D-galaktopyranosidu na galaktózu a 2-nitrofenol
- rychlost hydrolýzy se měří kineticky při 420 nm
- rutinně se ale již nepoužívá

Kalium (S,P,U) – metody stanovení

---

1. Doporučené rutinní metody:

1.1 Metoda ISE bez ředění

1.2. Metoda ISE s ředěním

1.3 Plamenová emisní fotometrie (FAES s Li spektrálním pufrem):

- excitované atomy K^+ emitují spektrum s ostrou čarou při 589 nm
- tato metoda společně s Na^+ byla v laboratořích velmi běžná, ale nyní se již rutinně nepoužívá

1.4 Spektrofotometrická metoda - enzymatická:

- je založena na aktivaci vhodného enzymu ionty K^+
- např. stanovení pomocí tryptofanpyrolázy se substrátem tryptofanem
- metoda není doporučena

Chloridy (S,P,U) – metody stanovení

---

1. Doporučené rutinní metody:

1.1 Metoda ISE bez ředění

1.2. Metoda ISE s ředěním

1.3 Coulometrie

- stanovení je založeno na generaci Ag^+ ze stříbrné anody konstantní rychlostí
- ionty Ag^+ reagují s Cl^- za vzniku nerozpustného AgCl
- při dosažení bodu ekvivalence se generace Ag^+ zastaví
- obsah Cl^- je přímo úměrný času, který se měří
- rutinně se nepoužívá

1.4 Spektrofotometrická metoda - enzymatická:

- je založena na reakci:
$$2 \text{Cl}^- + \text{Hg}(\text{SCN})_2 \rightarrow \text{HgCl}_2 + 2 \text{SCN}^-$$
$$3 \text{SCN}^- + \text{Fe}^{3+} \rightarrow \text{Fe}(\text{SCN})_3$$
- vzniklý produkt červeného thiokyanatanu železitého se pak měří fotometricky

Celkový vápník (S,P) – metody stanovení

Doporučené rutinní metody:

1. Spektrofotometrické:

1.1 Stanovení s o-kresolftaleinkomplexem

1.2 Stanovení s arsenazo III

1.3 Stanovení s NM-BAPTA

2. Plamenová atomová absorpční spektrofotometrie (FAAS)

3. Plamenová atomová emisní spektrofotometrie (FAES)

4. Metoda ISE bez ředění

5. Volné ionizované kalcium

Celkový vápník (S,P) – metody stanovení

---

1. Spektrofotometrické:

1.1 Stanovení s o-kresolftaleinkomplexem

- ❑ při pH 12 reagují Ca^{2+} s o-kresolftaleinkomplexem za vzniku stabilního purpurového komplexu s absorpčním maximem při 600 nm
- ❑ Mg^{2+} je maskováno pomocí 8-hydroxychinolinu
- ❑ metoda je citlivá na vzdušný CO_2
- ❑ nejvíce používaná metoda

1.2 Stanovení s arsenazo III

- ❑ v imidazolovém pufru při pH 6 tvoří Ca^{2+} s arsenazo III modrý komplex, který se stanovuje fotometricky
- ❑ při daném pH má činidlo specifickou afinitu k vápníku
- ❑ dražší, ale analyticky spolehlivější metoda

Celkový vápník (S,P) – metody stanovení

---

1. Spektrofotometrické:

1.3 Stanovení s NM-BAPTA

- vápenaté ionty + 5-nitro-5'-metyl-BAPTA (pH 10) $\longrightarrow$
komplex Ca-NM-BAPTA – ten reaguje s EDTA (pH 7,3) $\longrightarrow$
komplex NM-BAPTA + Ca-EDTA
- úbytek absorbance při 600 nm je úměrný koncentraci vápníku
- nová vysoce stabilní metoda Roche

Celkový vápník (S,P) – metody stanovení

---

2. Plamenová atomová absorpční spektrofotometrie (FAAS)

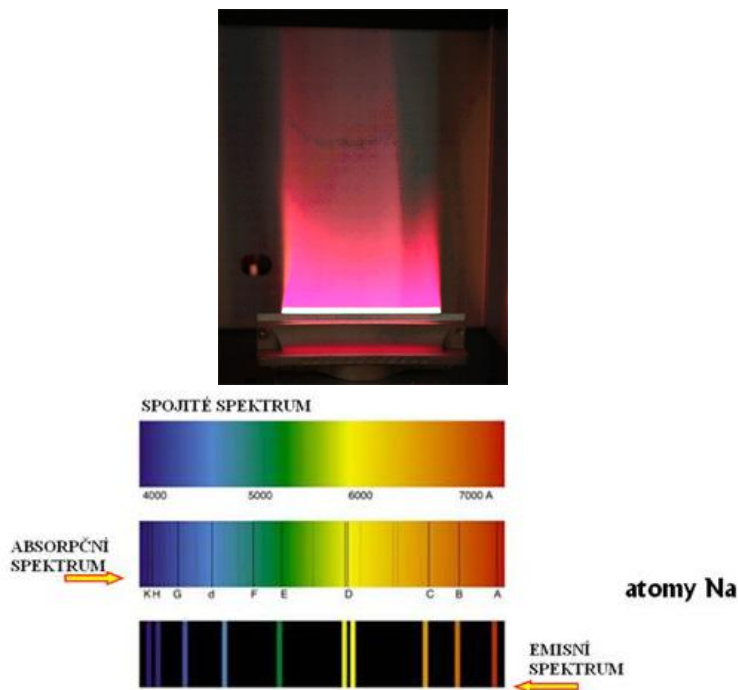
- ❑ **stanovovaný vzorek se naředí 1:50 roztokem HClO_4 s přídavkem chloridu lantanitého nebo strontnatého**
- ❑ **analýza je v plameni acetylén-vzduch s Ca-lampou**
- ❑ **naředění podpoří disociaci z organických a anorganických sloučenin => uvolnění z fosfátů, snížení viskozity**
- ❑ **stanovení se běžně neprovádí**
- ❑ **avšak pro stanovení Ca^{2+} v moči/24h je tato metoda specifitější než fotometrické metody na analyzátorech, neboť umožňuje vzorek předem okyselit s HCl a rozpustit tak krystaly solí (pro stanovení souboru litiázy)**

Celkový vápník (S,P) – metody stanovení

3. Plamenová atomová emisní spektrometrie (FAES)

- pro excitaci atomů Ca se využívá budící zdroj plamene acetylen-vzduch => zajistí potřebnou vyšší teplotu než zdroj propan-vzduch

- AES – emisní spektrum

- Atomový emisní spektrofotometr

5. Volné ionizované kalcium (B) – metody stanovení

- ❑ stanovení pomocí ISE elektrody v plné krvi (odebrané do heparinizovaných zkumavek či kapilár) na speciálním přístroji nebo na přístroji pro ABR stanovení
- ❑ měří se rozdíl potenciálu mezi vápníkovou ISE elektrodou, resp. pH elektrodou a referenční elektrodou
- ❑ vydává se výsledek naměřený i výsledek přepočítaný na pH 7,4
- ❑ ISE elektroda měří aktivitu, která je přepočítána na koncentraci pomocí aktivitního koeficientu
- ❑ proto musí mít kalibrátory stejnou iontovou sílu jako měřené vzorky (především stejnou koncentraci Na^+ a Cl^- iontů)

Celkové magnezium (S,P) – metody stanovení

Doporučené rutinní metody:

1. Spektrofotometrické:

1.1 Stanovení s xylidylovou modří (magon)

1.2 Stanovení s arsenazo III

1.3 Stanovení s Chlorphosfonazo III

1.4 Stanovení s calmagitem

2. Plamenová atomová absorpční spektrofotometrie (FAAS)

3. Volné ionizované magnezium

Celkové magnezium (S,P) – metody stanovení

---

1. Spektrofotometrické:

1.1 Stanovení s xylidylovou modří (magon)

- ❑ Mg^{2+} + xylidylová modř v alkalickém prostředí
- ❑ vznik purpurové diazoniové soli s absorpčním maximem 600 nm
- ❑ ionty Ca^{2+} maskovány s EGTA (kyselina etylen glykol – bis(aminoetyl) tertraoctová)

1.2 Stanovení s arsenazo III

- ❑ ionty Mg^{2+} reagují v alkalickém prostředí s chromogenem arsenazo III
- ❑ vznik fialového komplexu s absorpčním maximem při 570 nm
- ❑ interferenci vápníku je zabráněno specifickým komplexotvorným činidlem

Celkové magnezium (S,P) – metody stanovení

---

1. Spektrofotometrické:

1.3 Stanovení s Chlorphosfonazo III

- ❑ Chlorphosfonazo III (CPZ III) v neutrálním prostředí reaguje s ionty Mg^{2+} za vzniku komplexu Mg-CPZ III
- ❑ interferenci Ca^{2+} zabraňuje EGTA (ethylen bis(oxyethylennitrilo)tetra-octová kyselina), která inhibuje vazbu vápníku na CPZ III
- ❑ již se nepoužívá

1.4 Stanovení s calmagitem

- ❑ fotometrické stanovení se provádí rovněž v alkalickém prostředí při 520 nm
- ❑ kalcium může být maskováno s EGTA

Celkové magnezium (S,P) – metody stanovení

---

2. Plamenová atomová absorpční spektrofotometrie (FAAS)

- ❑ **stanovovaný vzorek se naředí 1:50 roztokem HClO_4 s přídatkem chloridu lantanitého nebo strontnatého**
- ❑ **analýza je v plameni acetylén-vzduch**
- ❑ **naředění podpoří disociaci z organických a anorganických sloučenin => uvolnění iontů Mg^{2+} z komplexů s fosfáty a proteiny, snížení viskozity**
- ❑ **v laboratořích klinické biochemie se stanovení běžně neprovádí**

3. Volné ionizované magnezium (B) – metody stanovení

- ❑ **stanovení pomocí ISE elektrody v plné krvi (odebrané do heparinizovaných zkumavek či kapilár) na speciálním přístroji nebo na přístroji pro ABR stanovení (Nova Biomedical)**
- ❑ **krátká životnost (1 měsíc) elektrod, nízká frekvence požadovaných stanovení => finanční náročnost**

Fosfor anorganický (P) / fosfáty

□ hlavní fce:

- ✓ udržování acidobazické rovnováhy v buňkách (fosfátový pufr a v ledvinách)
- ✓ energetický metabolismus – fosforylace živin pro jejich zpracování
- ✓ zásobní forma energie (ATP)

□ referenční rozmezí:

- ✓ **S, P – fosfáty: dospělí 0,7 – 1,6 mmol/l**
děti 1-2 roky 1,5 – 2,2 mmol/l
- ✓ **U – fosfáty: 25 – 50 mmol/24h**

□ celková zásoba fosfátů v těle: 20 000 – 25 000 mmol (600-800 g)

- ✓ většina je uložena v kostech ve formě hydroxyapatitu, zbytek je většinou v intracelulární tekutině

□ ztráty močí: 25 – 50 mmol/den

Fosfor anorganický (P) / fosfáty

- **klinické využití:**
  - ✓ **hypofosfatémie:** bývá při hyperparathyreóze, hypovitaminóze D, při onemocnění střeva (porucha vstřebávání), alkoholismus
  - ✓ **hyperfosfatémie:** je fyziologická v době růstu, dále ji způsobuje selhání ledvin, hypoparathyreóza či předávkování vitamínu D

- **forma a přítomnost fosfátů v těle:**
  - ✓ fosfáty existují v séru jako monovalentní a divalentní anionty
  - ✓ poměr $\text{H}_2\text{PO}_4^-/\text{HPO}_4^-$ je při pH 7,1 1:4
  - ✓ 10% fosfátů je vázáno na protein, 35% tvoří komplexy s natriem, kalcium a magnesiem a zbývajících 55% je volných
  - ✓ v krvi jsou přítomny anorganické i organické fosfáty, ale běžně se v klinické biochemii stanovuje anorganický fosfor
  - ✓ organické estery jsou lokalizovány především v buněčných elementech

Železo (Fe)

□ hlavní fce:

- ✓ je nezbytné pro funkci buněk; je jedním z nejdůležitějším prvků v lidském těle
- ✓ jako součást hemu se účastní transportu kyslíku
- ✓ jako součást cytochromů podmiňuje přenos elektronů v dýchacím řetězci

□ referenční rozmezí:

- ✓ S, P – Fe: muži 10,6 – 28,3 $\mu\text{mol/l}$
                    ženy 6,6 – 26,0 mmol/l
- ✓ U – Fe: < 1,8 $\mu\text{mol/24h}$

□ celková zásoba fosfátů v těle: 70 mmol (4-4,5 g)

Železo (Fe)

□ Distribuce Fe v organismu:

Forma	Funkce	Protein	Množství (g)
Aktivní Fe	transport kyslíku	hemoglobin	2,5 – 3,0
		myoglobin	0,3
	přenos elektronů	cytochromy, cytochromoxidáza	0,2
		rozklad H ₂ O ₂	
Zásobní Fe	zásoba Fe	ferritin, hemosiderin	0,8 – 1,0
Transportní Fe	transport Fe	transferin	0,003

Železo (Fe)

□ forma a přítomnost Fe v těle:

- ✓ Fe^{3+} vázáno na transportní β -1-globulin nazývaný apotransferin
- ✓ stanovené koncentrace železa v séru odpovídá Fe^{3+} vázanému v sérovém transferinu, nezahrnuje železo obsažené v séru jako volný hemoglobin
- ✓ běžně Fe^{3+} obsazuje pouze jednu třetinu vazebných míst v transferinu
- ✓ **poměr navázané části Fe se nazývá saturace transferinu**

Železo (Fe) – klinické využití

- ❑ **nedostatek Fe: způsoben jeho nedostatečným vstřebáváním ze střeva nebo chronickými ztrátami krve => sideropenie => může vyústit až v sideropenickou anémii**
- ❑ **nadbytek Fe: organismus není vybaven exkreční cestou pro železo, proto se za určitých okolností může přebytečné železo hromadit ve tkáních (může dojít k poškození tkání) =>**
  - ❑ **hemochromatóza: dědičné onemocnění způsobené zvýšenou resorpcí železa ze střeva**
    - ✓ **přebytečné železo se ukládá v parenchymatózních orgánech jako jsou játra, srdce, pankreas, nadledviny**
    - ✓ **v postižených orgánech působí toxicky a narušuje jejich funkci tím, že může katalyzovat chronické reakce vedoucí k tvorbě volných radikálů**
    - ✓ **hlavními klinickými projevy jsou hyperpigmentace kůže, hepatosplenomegalie a diabetes mellitus**

Jaké jsou doporučené metody?

Analyt	Doporučené rutinní metody	Referenční metoda	Certifikovaný referenční materiál
P	<ul style="list-style-type: none"> • UV molybdatová metoda	<ul style="list-style-type: none"> • neexistuje • navrhovaná ID-MS, IC	<ul style="list-style-type: none"> • DGKCH
Fe³⁺	<ul style="list-style-type: none"> • spektrofotometrická metoda s ferrozinem	<ul style="list-style-type: none"> • neexistuje	<ul style="list-style-type: none"> • NIST/SRM 937 USA
Pb²⁺ (nepatří do mikronutrientů)	<ul style="list-style-type: none"> • ET-AAS		

Fosfor (S,P, U) – metody stanovení

Doporučené rutinní metody:

1. UV – molybdátové metody

1.1 Stanovení s molybdenanem amonným

1.2 Stanovení s molybdenanem a vanadičnanem amonným

1.1 Stanovení s molybdenanem amonným

- **v prostředí H_2SO_4 vznik fosfomolybdátového komplexu $(\text{NH}_4)_3[\text{PO}_4(\text{MoO}_3)_{12}]$**
- **detekce při 340 nm (UV oblast)**
- **nebo následná reakce fosfomolybdátového komplexu s redukčním činidlem (kyselina aminonaftolsulfonová – nízká stabilita) => fosfomolybdenová modř (stanovení absorbance při 650 nm)**

Fosfor (S,P, U) – metody stanovení

Doporučené rutinní metody:

1. UV – molybdátové metody

1.2 Stanovení s molybdenanem a vanadičnanem amonným

- ❑ **v kyselém prostředí vznik žluté kyseliny molybdátovanadátosforečné**
- ❑ **analýza se provádí po deproteinizaci supernatantu**
- ❑ **jinak dochází k nadhodnocení anorganického fosforu, neboť při reakci dochází k hydrolýze organických esterů**
- ❑ **metoda není vhodná k automatizaci**

Železo (S,P, U) – metody stanovení

Doporučené rutinní metody:

1. Spektrofotometrické metody s ferrozinem (S, P)

- **Fe se stanovuje po uvolnění z transferinu a po redukci na Fe^{2+} reakcí se skupinou $-N=CH-HC=N-$**
- **dochází k tvorbě barevných komplexů, které se stanovují fotometricky**

1.1 Stanovení s ferrozinem

1.2 Stanovení s bathofenantrolinem

- ✓ **vzhledem k nízké koncentraci Fe v moči nejsou pro tento materiál vhodné spektrofotometrické metody a používá se AAS**

Železo (S,P) – metody stanovení

Doporučené rutinní metody:

1. Spektrofotometrické metody s ferrozinem

1.1 Stanovení s ferrozinem

- ❑ Fe^{3+} se uvolní z komplexu s transferinem přidáním citrátového pufru ($\text{pH} < 2$)
- ❑ Fe^{3+} je redukováno kyselinou askorbovou na Fe^{2+}
- ❑ Fe^{2+} tvoří s ferrozinem modrý komplex, jehož absorpční maximum je při 570 nm

1.2 Stanovení s bathofenantrolinem

- ❑ v minulosti nejčastěji používána
- ❑ není však vhodná pro automatizaci
- ❑ Vzorek je deproteinizován a Fe^{3+} po přidavku kyseliny thioglykolové redukuje na Fe^{2+}
- ❑ s bathofenantrolinem pak dává Fe^{2+} červený komplex, který je fotometricky stanoven

Celková a volná vazebná kapacita železa

- ❑ **Stanovení celkové vazebné kapacity železa (TIBC = Total Iron Binding Capacity)**
  - ✓ je metoda, která je založena na přidavku nadbytku roztoku FeCl_3
  - ✓ po vysycení transferinu se přidá pevný MgCO_3
  - ✓ směs se promíchá, po 30 min odstředí a přebytečné Fe^{3+} se oddělí ve sraženině
  - ✓ v supernatantu se pak stanoví koncentrace Fe^{3+} , která odpovídá TIBC stanovené fotometricky
  - ✓ v současnosti minimální použití, nelze automatizovat

- ❑ **Stanovení volné vazebné kapacity železa**
  - ✓ v přítomnosti trisového pufru je k séru přidána známá koncentrace Fe^{2+} v nadbytku
  - ✓ ty se specificky vážou na transferin
  - ✓ nezreagované železnaté ionty jsou pak stanoveny s ferrozinem
  - ✓ rozdíl mezi koncentrací původně přidaných Fe^{2+} a stanovenou koncentrací Fe^{2+} odpovídá volné vazebné kapacitě
  - ✓ celková vazebná kapacita se pak vypočítá jako součet volné vazebné kapacity a koncentrace sérového železa

Celková a volná vazebná kapacita železa

- Celková vazebná kapacita železa (TIBC = Total Iron Binding Capacity) je také metoda, která se využívá k výpočtu saturace transferinu:

$$\text{Saturace transferinu (\%)} = \frac{\text{konc. Fe v séru}}{\text{konc. TIBC}} \times 100$$

✓ referenční rozmezí (S,P): 45 - 75 $\mu\text{mol/l}$

- Výpočet saturace transferinu vypočtené z koncentrace transferinu stanoveného imunoturbidimetricky ze séra:

$$\text{Saturace transferinu (\%)} = \frac{\text{konc. Fe (mmol/l) v séru}}{\text{konc. transferinu (g/l)}} \times 3,98 \times 100$$

✓ referenční rozmezí saturace transferinu: M 0,21 - 0,40
Ž 0,20 - 0,36

Stopové prvky – mikronutrienty (Zn, Cu, Se)

- ❑ v organismu se vyskytují ve velmi nízkých koncentracích
- ❑ nutnost dostatečně citlivých metod
- ❑ v preanalytické fázi zabránit kontaminaci biologického vzorku
- ❑ v analytické (příprava vzorku, kalibračních roztoků) fázi použití velmi čistých chemikálií (Suprapur) a dokonale deionizované H₂O
- ❑ referenční metoda: Neutronová aktivační analýza (NAA)
- ❑ doporučenou metodou v klinické biochemii je:
  - ✓ Atomová absorpční spektrofotometrie (AAS) - s plamenovou (FAAS)
- elektrotermickou atomizací
(ET-AAS)
  - ✓ Atomová emisní spektrometrie s indukčně vázaným plazmatem (ICP-AES)

Stopové prvky – mikronutrienty (Zn, Cu, Se)

Stopový prvek	Analyzovaný materiál	Stabilita	Speciální preanalytické požadavky	Referenční rozmezí
Zn	S, P, U	S 2 týdny (+4°C) 1 rok (-20°C)	zabránit kontaktu s gumou (obecná pravidla pro stopovou analýzu)	S, P 9,5 – 19,0 μmol/l dU 3,0 – 9,0 μmol/24h
Cu	S, P, U	S 2 týdny (+4°C) 1 rok (-20°C)	obecná pravidla pro stopovou analýzu	S, P M 11,0 – 22,0 μmol Ž 12,5 – 24,0 μmol dU 0,2 – 0,9 μmol/24h
Se	S, P, B	S 2 týdny (+4°C) 1 rok (-20°C)	obecná pravidla pro stopovou analýzu	S, P 0,8 – 1,2 μmol dU 0,1 – 0,4 μmol/24h

Stopové prvky (Zn, Cu, Se) – metody stanovení

- doporučenou metodou v klinické biochemii je:
- ✓ **Atomová absorpční spektrofotometrie (AAS) - s plamenovou (FAAS):**
  - využívá se absorpce monochromatického záření vysílaného výbojkou vyzařující spektrální čáry daného prvku
  - aerosol vzorku je atomizován v plameni při 1 200 – 2 800°C
  - kapalný vzorek je nasáván přes zmlžovač a zmlžovací komoru do plamene, kde dochází k vypaření aerosolu vzorku, spálení organických součástí (mineralizace) a rozložení sloučenin na atomy v základním stavu (atomizace)
  - k potlačení nežádoucí ionizace se docílí přidáním solí alkalických kovů
- ✓ **Atomová absorpční spektrofotometrie (AAS) - elektrotermickou atomizací (ET-AAS):**
  - princip této metody je stejný jako u FAAS, rozdíl je ve způsobu atomizace => plamen je nahrazen atomizérem, elektricky vyhřívanou píčkou (kyvetou - nejčastěji z grafitu) s naprogramovaným teplotním režimem – kontrola teploty a času
  - metoda dosahuje velmi nízkých mezí detekce

Stopové prvky (Zn, Cu, Se) – metody stanovení

- doporučenou metodou v klinické biochemii je:
- ✓ **Atomová emisní spektrometrie s indukčně vázaným plazmatem (ICP-AES):**
  - principem je sledování emitovaného záření výboje ICP (indukovaně vázaná plazma) po jeho disperzi na mřížce spektrometru
  - ICP výboj vzniká v proudu argonu při atmosférickém tlaku, vzniká po iniciaci plynu (Ar) – ten protéká křemennou plazmovou hlavicí v kruhové indukční cívce, kde protéká vysokofrekvenční proud a vzniká elektromagnetické pole
  - plazmový výboj dosahuje teplot $5\,000^{\circ} - 10\,000^{\circ} \text{K}$ => dochází snadno k vypaření aerosolu vzorku, disociaci, atomizaci a excitaci atomů prvků
  - čarovou emisí excitovaných atomů a iontů je tvořeno záření
  - záření je monochromatizováno v mřížkovém spektrálním přístroji a detekováno
  - multiprvková analýza

Olovo (Pb)

- ❑ patří do těžkých kovů, nepatří mezi mikronutrienty
- ❑ je toxický pro lidský organismus
- ❑ vyšší obsah Pb v organismu ovlivňuje i krvetvorbu způsobuje zvýšení kyseliny δ -aminolevulové a koproporfyrinů v moči (saturnismus – chronická otrava Pb)
- ❑ za normálních okolností se Pb vyskytuje v organismu jen v malých koncentracích, uvádí se proto dvě hladiny:
  - ✓ nízká normální hladina u neexponované populace
  - ✓ nejvyšší přípustný limit tj. koncentrace při které ještě nedochází k významnému poškození organismu
- ❑ metoda stanovení v nesrážlivé krvi (odběrová zkumavka s EDTA):
- ✓ **Atomová absorpční spektrofotometrie (AAS) - elektrotermickou atomizací (ET-AAS):**
  - stanovení Pb se provádí metodou ETA-AAS v grafitové kyvetě se Zeemanovou korekcí pozadí
  - atomy Pb absorbují záření o vlnové délce 283,3 nm
  - úbytek záření je úměrný koncentraci Pb ve vzorku